

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΑΡΠΩΤΗ ΣΤΗΝ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ
ΛΟΓΩ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 1171 ΑΚ
(ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ)**

Κωνσταντίνος Δ. Παναγόπουλος

Αν. Καθηγητής του Αστικού Δικαίου στη Νομική Σχολή ΔΠΘ

1. Τέθηκαν υπόψη μου τα ακόλουθα έγγραφα:

α. Η συμβολαιογραφική πράξη γονικής παροχής με αριθμό 19.372/8.9.1988 της συμβολαιογράφου Ηρακλείου Κρήτης Θ.Κ.

β. Η περιλήψη κατακυρωτικής εκθέσεως ακινήτου της συμβολαιογράφου Ηρακλείου Κρήτης Ε.Γ. με αριθμό 8.927/19.10.1998.

γ. Η αίτηση της ... Τράπεζας της Ελλάδος ΑΕ για αναγνώριση δικαιούχων αποζημιώσεως ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ηρακλείου από 12.5.2005 και η σχετική Κύρια Παρέμβαση της Ε.Κ.

δ. Η απόφαση 360/1952/93/2006 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ηρακλείου περί αναγνώρισεως δικαιούχου αποζημιώσεως.

2. Ιστορικό

Με την αναφερόμενη πράξη γονικής παροχής (1α) ο Ν.Κ. κύριος του ημίσεως (½) εξ αδιαιρέτου του εκεί περιγραφόμενου ακινήτου, μεταβίβασε το έτος 1988 την ψιλή κυριότητα αυτού του ποσοστού συνιδιοκτησίας του στο γιό του Μιχαήλ, παρακρατώντας την επικαρπία υπέρ εαυτού και υπέρ της εκ τρίτου συμβληθείσας συζύγου του Ευδοκίας το γένος Μ.Κ. στην οποία και τελικώς περιήλθε αυτή μετά το θάνατό του.

Ακολούθως, το έτος 1998, μετά από αναγκαστικό πλειστηριασμό περιήλθε το ανωτέρω ½ εξ αδιαιρέτου της ψιλής κυριότητας στην ... Τράπεζα της Ελλάδος ΑΕ δυνάμει της αναφερόμενης περιλήψεως κατακυρωτικής εκθέσεως (1β).

Εν τέλει το κρίσιμο ακίνητο απαλλοτριώθηκε αναγκαστικά από το Ελληνικό Δημόσιο και με την ανωτέρω δικαστική απόφαση (1δ) αναγνωρίσθηκαν ως δικαιούχοι της αποζημιώσεως, για το ½ εξ αδιαιρέτου αυτού, από κοινού η ψιλή κυρία Τράπεζα και η ανωτέρω επικαρπώτρια, δίχως ωστόσο να καθοριστεί το ποσοστό που αναλογεί σε καθεμία χωριστά επί του συνολικού ποσού της αποζημιώσεως.

3. Ερώτημα

Ούτως εχόντων των πραγμάτων και υπό το πρίσμα της διαφαινόμενης αδυναμίας ή και του ασύμφορου της αντικαταστάσεως του απαλλοτριωθέντος ακινήτου με άλλο κατ' άρθρον 1172 ΑΚ, ζήτησε η επικαρπώτρια την επιστημονική μου άποψη στο ζήτημα, αν λαμβάνει αυτή ή η ψιλή κυρία το χρηματικό ποσό της αποζημιώσεως για την αναγκαστική απαλλοτρίωση του ακινήτου ή αυτό κατανέμεται μεταξύ τους και, σε τέτοια περίπτωση, ποιό μέρος του ποσού αναλογεί σε καθεμία εξ αυτών και με ποιό κριτήριο.

4. Απάντηση

α. Σε περίπτωση που απαλλοτριώνεται ακίνητο το οποίο δεν ανήκει σε ορισμένο πρόσωπο κατά πλήρη κυριότητα, αλλά αυτή είχε διαχωριστεί σε *ψιλή κυριότητα* και *επικαρπία*, δεν ανευρίσκεται μεν στο δίκαιο της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ειδική διάταξη που να καθορίζει αν δικαιούχος της αποζημίωσης είναι ο ψιλός κύριος ή ο επικαρπωτής ή αν το ποσόν αυτής κατανέμεται σε αμφοτέρους και, σε τέτοια περίπτωση, τί ποσοστό αναλογεί στον καθένα. Νομοθετικό κενό εν τούτοις δεν υφίσταται, καθώς το ζήτημα επιλύεται από τη γενική ρύθμιση του Αστικού Κώδικα με ευθεία εφαρμογή του άρθρου 1171 που ρητά προβλέπει ότι «*η επικαρπία του πράγματος εκτείνεται και ... στο ποσόν αποζημίωσης που οφείλεται γι' αυτό, ιδίως εξαιτίας ... αναγκαστικής απαλλοτριώσής του*».

Έτσι, έχει γίνει (μεμονωμένα) δεκτό από τη νομολογία¹ ότι την αποζημίωση για την αναγκαστική απαλλοτρίωση ακινήτου λαμβάνει ο επικαρπωτής.

Στη θεωρία² επίσης υποστηρίζεται πειστικά, ότι στις περιπτώσεις αυτές ο επικαρπωτής γίνεται κύριος των χρημάτων (και είναι άλλο το ζήτημα³ της τύχης του κεφαλαίου⁴ μετά την απόσβεση της επικαρπίας). Συγκεκριμένα επισημαίνεται, προς απόκρουση της (κρατούσας, πλην μη ορθής) απόψεως περί αδιαίρετης παροχής⁵, ότι η επικαρπία πράγματος τότε μόνο θα συνεχιζόταν μετά την απαλλοτρίωσή του στην απαίτηση αποζημίωσης, μετατρέπόμενη δηλαδή σε επικαρπία δικαιώματος και ρυθμιζόμενη από το άρθρο 1180 ΑΚ (πράγμα που θα σήμαινε, μετά την από κοινού είσπραξη, ότι ουδείς εκ των δυο θα αποκτούσε πλήρη κυριότητα των χρημάτων, αλλά ψιλή κυριότητα ο ένας και την επικαρπία τους ο άλλος), *αν δεν υπήρχε το κρίσιμο άρθρο 1171 ΑΚ*, το οποίο «*αποσκοπεί ακριβώς στην αποφυγή του αποτελέσματος αυτού και γι' αυτό άλλωστε κάνει λόγο για επέκταση της επικαρπίας πάνω στο οφειλόμενο ποσό και όχι στην απαίτηση αποζημίωσης*»⁶.

γ. Υφισταμένης λοιπόν επί απαλλοτριωμένου ακινήτου ψιλής κυριότητας και επικαρπίας με διαφορετικούς φορείς καθεμία, ουδείς υποστηρίζει de lege lata (με το ισχύον δηλαδή δίκαιο), ότι εκάτερος λαμβάνει την κατά το φορολογικό δίκαιο αγοραία αξία εκάστης. Ουδείς δηλαδή υποστηρίζει (μετά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα)⁷ ότι κατανέμονται τα χρήματα της αποζημίωσης στον καθένα κατά το

1. ΜΠρΚορ 232/1969 ΕλΔ 1970 σελ. 233.

2. Ρούσσος σε Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, ΑΚ 1171 αρ. 9. (Πρβλ. αντίθετα στη σημ. 5).

3. Για το οποίο βλ. Ρούσσο, π.

4. Τους τόκους, ως καρπούς, και κάθε άλλη ωφέλεια εκ του ποσού αναμφισβήτητα εισπράττει και διατηρεί μόνο ο επικαρπωτής (Χορομίδης, Η αναγκαστική απαλλοτρίωση 3η έκδ. 1997 σελ. 515).

5. Έτσι η αντίθετη προς την εδώ υποστηριζόμενη άποψη. Βλ. Χορομίδη, π. σελ. 514-515 με παραπομπές στην εκεί σημ. 1. ΕφΘεσ 211/74 Αρμ 28, 490.

6. Ρούσσος σε Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, π. αρ. 10 σελ. 147 (υπογράμμιση της λέξεως ποσό, στο κείμενο εντός εισαγωγικών, από τον ίδιο).

7. Η απόφαση ΑΠ 465/1937 Θέμης 1938 σελ. 198 που αναφέρει και ο Χορομίδης, π. σελ. 514 (χω-

μέρος που θα αντιστοιχούσε στην φορολογητέα αξία ψιλής κυριότητας και επικαρπίας, άρα ανισομερώς, με κριτήριο την ηλικία της ψιλής κυρίας και της επικαρπτριάς, κατ' αναλογία του τρόπου υπολογισμού τους από τις Δ.Ο.Υ για τη φορολόγησή τους με το άρθρο 15 ν.δ 118/73 (ν. 2961/01). Σχετική σκέψη, που είχε διατυπωθεί πάντως μόνο de lege ferenda⁸ (από καθαρά δικαιοπολιτική σκοπιά δηλαδή, ως απλή πρόταση για την εισαγωγή τέτοιας ρυθμίσεως στο δίκαιο της απαλλοτριώσεως και όχι ως ισχύον δίκαιο, ούτε καν κατ' ανάλογη εφαρμογή), τελικά εγκαταλείφθηκε⁹. Πράγματι, πέραν των άλλων¹⁰ που δεν συνηγορούν εδώ στον προσανατολισμό προς το φορολογικό δίκαιο, αποφασιστική είναι η επισήμανση στη θεωρία¹¹ και η παραδοχή της νομολογίας¹² ότι οι ρυθμίσεις του φορολογικού δικαίου (που αποβλέπει σε δημοσιονομικούς σκοπούς και όχι στις σχέσεις ιδιωτών), δεν αναπτύσσουν αποτελέσματα ει μη μόνον απέναντι στη φορολογική Αρχή, όχι στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου ή της δικονομίας ιδιωτικών διαφορών, ακόμη και όταν η διατύπωσή τους αφήνει την εντύπωση γενικής εφαρμογής¹³, πολύ λιγότερο επομένως σε περιπτώσεις που είναι σαφές ότι ο φορολογικός νομοθέτης δεν αποβλέπει σε συνέπειες άλλες πέραν της εισπράξεως δημοσίων εσόδων, όπως με το άρθρο 15 ν.δ. 118/73 (τώρα ν. 2961/01) για τη φορολόγηση της επικαρπίας.

ε. Αν, εν τούτοις, τεθεί ζήτημα κατανομής¹⁴ του ποσού της αποζημιώσεως με-

ρίς να την υιοθετεί εκδόθηκε υπό το προϊσχύσαν δίκαιο, δίχως δηλαδή την ύπαρξη ρυθμίσεως ανάλογης του άρθρου 1171 ΑΚ.

8. Από τον Χορομίδη, π. σελ. 516, ο οποίος πάντως από πλευράς ισχύοντος δικαίου τάσσεται πλέον με την άποψη εφαρμογής του άρθρου 1180 ΑΚ (τροπή της επικαρπίας πράγματος σε επικαρπία απαιτήσεως, βλ. και παραπάνω στην σημ. 5), που δεν ακολουθείται εδώ (βλ. και σημ. 14).

9. Δεν επαναλαμβάνει την πρόταση αυτή ο συγγραφέας στα μεταγενέστερα έργα του.

10. Περί των οποίων κατωτέρω, υπό στοιχείο ε'.

11. Αντί πολλών βλ. την πλέον πρόσφατη μελέτη του Γ. Φουφόπουλου, Το νομιμοποιητικό θεμέλιο της διαφοροποίησης του φορολογικού δικαίου από το ιδιωτικό δίκαιο (Δελτίο Δικαστικού ΕΤΕ τ. 65 έτος 2005 σελ. 8 επ.).

12. Ενδεικτικά ΑΠ 1698/01 ΔΕΕ 3/2002 σελ. 334.

13. Έτσι, για παράδειγμα, ο Άρειος Πάγος με την ανωτέρω απόφασή του (βλ. προηγούμενη σημείωση) έκρινε ότι το ανίσχυρο των συμβάσεων, που δεν έχουν θεωρηθεί από τη Δ.Ο.Υ. με το άρθρο 8 παρ. 2 του ν. 1882/90, περιορίζεται μόνο έναντι της φορολογικής Αρχής, δίχως να επηρεάζει το κύρος της σύμβασως κατά το ιδιωτικό δίκαιο ούτε τη δυνατότητα δικονομικής προβολής της ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου. Ανάλογη είναι η στάση της νομολογίας και για την παράλειψη θεωρήσεως από τη ΔΟΥ των ιδιωτικών συμφωνητικών μισθώσεως ακινήτου.

14. Τούτο μάλιστα είτε υπό την εκδοχή ότι η κατανομή συνάγεται (επικουρικώς) ερμηνευτικά από το ισχύον δίκαιο είτε υπό την εκδοχή ότι αποφασίζουν την κατανομή οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι (διαφωνούντες μόνον ως προς το κριτήριο αυτής). Καθώς δηλαδή η διάταξη του άρθρου 1171 ΑΚ, όπως και του 1180, είναι ενδοτικού δικαίου, τίποτε δεν εμποδίζει τους ενδιαφερομένους (εφόσον συμφωνήσουν) να προκρίνουν διαφορετική και αμοιβαίως συμφέρουσα λύση κατανέμοντας μεταξύ τους το ποσό της αποζημιώσεως κατ' απόκλιση από τη νομοθετική ρύθμιση, και δη ανεξαρτήτως αν αυτή ερμηνευθεί όπως προτείνεται εδώ, δηλαδή υπέρ της λήψεως της αποζημιώσεως από την επικαρπτώτρια με το

ταξύ της επικαρπώτριας και της ψιλής κυρίας, τότε ως μόνο ενδεδειγμένο και αποδεκτό κριτήριο για τον καθορισμό του ποσού που αντιστοιχεί στον καθένα παρίσταται η αναγωγή στην πρόβλεψη τόσο του άρθρου 11.1 ΚΠολΔ, που ρητώς αποτιμά την αξία της ψιλής κυριότητας στο μισό της συνολικής αξίας του πράγματος (άρα και της επικαρπίας στο άλλο μισό), όσο και του άρθρου 480 ΑΚ που επί διαιρετής παροχής, όπως η χρηματική, προβλέπει την εν αμφιβολία *ισομερή* κατανομή της, δηλαδή *εξ ημισείας* σε περίπτωση δυο δικαιούχων, όπως εδώ. Και από σκοπιά συστημική συνεπώς, η ύπαρξη των ανωτέρω διατάξεων, εντασσομένων σε νομοθετήματα με πεδίο εφαρμογής το ιδιωτικό δίκαιο, άρα σαφώς εγγύτερων προς το εδώ κρίσιμο ζήτημα από ότι το φορολογικό δίκαιο, αποκλείουν και εξ αυτού του λόγου τον προσανατολισμό προς τη ρύθμιση του ν.δ. 118/73 (ν. 2961/01).

5. Πόρισμα

α. Κατ' ορθήν ερμηνεία του άρθρου 1171 ΑΚ και εφόσον αποκλειστεί η εφαρμογή του άρθρου 1172 ΑΚ (ασύμφορη ή αδύνατη αντικατάσταση του πράγματος), *την αποζημίωση λαμβάνει ο επικαρπωτής* σε περίπτωση απαλλοτριωμένου ακινήτου που ανήκει κατά ψιλή κυριότητα σε άλλο πρόσωπο (και είναι άλλο το ζήτημα της τύχης του κεφαλαίου μετά την απόσβεση της επικαρπίας).

β. Υπό την εκδοχή ότι δεν λαμβάνει ο επικαρπωτής το ποσό της αποζημίωσης, αλλά αυτό κατανέμεται μεταξύ αυτού και του ψιλού κυρίου ανάλογα με την αξία της ψιλής κυριότητας και της επικαρπίας, η αντιστοιχία εκάστης καθορίζεται στο *ήμισυ* της συνολικής αξίας του πράγματος με ανάλογη εφαρμογή των άρθρων 480 ΑΚ και 11.1 ΚΠολΔ.

γ. Σε περίπτωση που αμφότεροι οι ενδιαφερόμενοι (ψιλός κύριος και επικαρπωτής) συμφωνήσουν την μεταξύ τους κατανομή του ποσού της αποζημίωσης, τούτο επιτρέπεται καθώς η νομοθετική ρύθμιση των άρθρων 1171-1172 & 1180 ΑΚ είναι ενδοτικού δικαίου. Και στην περίπτωση αυτή, για τον καθορισμό της αξίας που αντιστοιχεί στην επικαρπία και στην ψιλή κυριότητα, αναπόφευκτη είναι η αναγωγή στα κριτήρια των άρθρων 11.1 ΠολΔ και 480 ΑΚ, ώστε το ποσό της αποζημίωσης να κατανεμηθεί *ισομερώς* μεταξύ ψιλού κυρίου και επικαρπωτή. Ενόψει των ανωτέρω διατάξεων, εγγύτερα κειμένων προς το κρίσιμο ζήτημα από πλευράς συστημικής του δικαίου, αποκλείεται ο προσανατολισμός σε ρυθμίσεις ξένες προς το ιδιωτικό δίκαιο, όπως είναι ιδίως αυτές του φορολογικού δικαίου και δη του ν.δ. 118/73 (ν. 2961/01) άρθρο 15 που καθορίζουν τη φορολόγηση της επικαρπίας με κριτήριο την ηλικία του επικαρπωτή.

άρθρο 1171 ΑΚ (σύμφωνα και με τη γνώμη του Ρούσσου σε Γεωργιάδη - Σταθόπουλο, π. σημ. 2) ή υπέρ της αδιαίρετης παροχής με εφαρμογή του άρθρου 1180 ΑΚ περί επικαρπίας δικαίωματος, όπως υποστηρίζει η κρατούσα πλιν μη ορθή άποψη (π. σημ. 5).